

Pepe Fortes, *in memoriam*

Jordi Cors

Universitat Autònoma de Barcelona
jordi.cors@uab.cat

Recepció: 18/04/2016

Un bon amic de debò, una excel·lent persona, un company sempre a punt d'ajudar i de ser solidari. Home just, molt sensible davant el dolor i la injustícia. Compromès políticament, intel·ligent de ment molt oberta i profundament religiós. Docent molt competent, erudit i didàctic, exigent i alhora comprensiu amb els alumnes. Estimat per ells i per la immensa majoria dels companys, però malauradament no sempre prou ben acollit per alguns que, en no tractar-lo com mereixia, li entristiren alguns moments i feren que se'n sentís allunyat sobretot arran de la jubilació. Llàstima!, però ell ho tenia ben

assumit amb la seva pregona bonhomia. A més, l'acompanyaren a gaudir d'una jubilació plena, amb la família i els amics, les seves incansables solidaritat i curiositat, que el dugueren a continuar estant al dia, com sempre havia fet, en moltes qüestions que l'interessaven (lingüístiques i literàries, polítiques, socials, religioses, etc.) i a saber-hi respondre.

La petjada que ha deixat el professor José Fortes Fortes en els entorns on ha participat ha quedat ben impresa en la memòria dels qui han compartit amb ell les diverses situacions de la seva vida. Ens ho diuen, evocant records entranyables, familiars, amics i coneguts. D'aquestes situacions, ara, d'entrada, només em limitaré a esmentar la seva Melilla natal (hi nasqué el 25 de juny de 1938), els seus estudis a Andújar, a Màlaga i de nou a Melilla (etapa amb algunes anècdotes curioses, a partir del fet que ja destacava pels seus coneixements i la seva curiositat científica i lingüística, cosa que el portava a emprendre excursions amb amics, també amb Don Juan Rutllant —cèlebre metge i gran naturalista de Melilla—, per les cabiles dels voltants). I faré tan sols esment, també, dels seus posteriors estudis universitaris a Granada, estudis continuats després a Madrid —època en què s'esdevingué la mort del seu pare (que el dugué a deixar temporalment la universitat per fer-se càrrec del negoci familiar i de tota la família: mare, dos germans més joves, avi i tia)— i acabats més endavant a Barcelona. Aquí, a més, també podem referir-nos al seu treball editorial (primer, a l'editorial Omega, i després, alhora, a l'editorial

Destino) per mantenir la família i pagar-se els estudis, treball sobretot de traducció (fet també esporàdicament per a alguna altra editorial) d'alguns dels molts idiomes que coneixia bé (català, francès, alemany, anglès, etc.) a la seva llengua, el castellà, amb uns temes preferents: la llengua, la botànica (les plantes medicinals, etc.), els animals (els ocells, etc.) i els minerals.

A continuació, i arran de la meua experiència personal, parlaré més, per bé que serà breument, de les etapes posteriors, dels quaranta anys que, com a amics i col·legues, hem compartit a la Universitat de Barcelona i, sobretot, a la Universitat Autònoma de Barcelona, fins que hem arribat a la jubilació, i encara més enllà. En tractar de tot aquest llarg període, abans vull destacar, tanmateix, que des de sempre li havien interessat la lingüística i moltes llengües, molt diverses (a part les indoeuropees i les afroasiàtiques, també, entre d'altres, les ibèriques, una de les seves grans passions), l'arqueologia, la història antiga i les ciències (genètica, paleo-etnobotànica, botànica, taxonomia, etc.). I era un lector apassionat, entre d'altres autors científics, de Stephen J. Gould, Lynn Margulis, E.O. Wilson, etc. A més, convé posar en relleu alguns fets significatius, que ens ajuden a copsar encara millor la seva personalitat afable, solidària i col·laboradora. D'una banda, tenia molt bona relació amb diversos col·legues de les facultats de ciències, a molts dels quals va aportar els seus coneixements lingüístics i etimològics, per ajudar-los en qüestions de terminologia. D'altra banda, a més, dominava les plantes medicinals i l'ús que se'n podia fer, n'era un expert i estava al dia de la bibliografia més actual sobre el tema. Doncs bé, no parava d'aconsellar discretament si algú de nosaltres, els seus companys, li ho demanàvem per a nosaltres mateixos o per a algun familiar o amic. I estava a l'aguait, se n'interessava i anava precisant els consells per tal de fer ben efectiva l'ajuda sobre plantes o, a vegades, homeopàtica, que ens suggeria. Sempre hi estava disposat, ho encertava i podies confiar-hi plenament. I encara, en tercer lloc, tenim una curiositat molt interessant que la seva germana María Jesús m'ha facilitat, com ho ha fet amb gran part de les dades que aquí recordem, cosa que li agraeixo de tot cor. És una simple anècdota, però ben il·lustradora de la seva participació social i cultural, i alhora de la seva decidida integració en la terra on se sentia acollit i que havia fet seva plenament. Es tracta de la circumstància que va assessorar l'Ajuntament de Barcelona en la decoració de la nova Biblioteca Vila de Gràcia (per cert, ben lluny del seu barri), decoració basada en alfabetos de cultures de la Mediterrània. Una carta del regidor de Cultura d'aleshores (juny de 2002), Ferran Mascarell, li ho agraeix molt especialment.

Aprofito per remarcar, ara i aquí, la magnanimitat dels seus germans, en Francisco, professor d'IES d'història ja jubilat, i la María Jesús, professora d'IES de llatí, traductora competent com en Pepe i que compartia amb ell l'afició i l'estudi de molts dels seus temes preferits. Doncs bé, malgrat uns interessos tan semblants, han fet donació d'una gran part de l'abundant biblioteca especialitzada que el seu germà gran havia anat reunint: l'han repartida entre nosaltres, els companys d'universitat, una part notable de la qual ha quedat dipositada al Departament per a consulta de professors i alumnes. I encara hi podem afegir la donació d'una altra part (material d'història i d'arqueologia) a alguna altra institució. Els ho agraim de debò, perquè sabem el que, sobretot per a ella, significa.

Amb en Pepe, la nostra vida docent i de recerca universitària ha estat llargament paral·lela. Tots dos començarem a la Universitat de Barcelona, com a professors ajudants del Departament de Filologia Grega, durant cinc cursos, 1974-1979. Ell va continuar-hi dos cursos més, fins al 1980-1981, en què va defensar la seva tesi doctoral: *Los fitónimos griegos (estudios de lingüística y paleoetnobotánica)*, tesi que obtingué del tribunal la qualificació d'Excel·lent «*summa cum laude*» i que rebé de la Facultat de Filologia el Premi Extraordinari de Doctorat d'aquell any, tesi que, a més, obtingué després el Premi d'Investigació Ciutat de Barcelona 1981. Aleshores ja em trobava a la Universitat Autònoma de Barcelona, i ell s'hi incorporà el curs següent. Així, coincidírem de nou tots dos, ara al Departament de Filologia Clàssica de l'Autònoma, a partir de 1981-1982, on els cursos posteriors, 1982-1984, fórem tots dos professors adjunts interins, ell de Lingüística Indoeuropea i jo de Filologia Grega. I a finals de 1984, gairebé simultàniament, obtinguérem les respectives places de professors titulars d'universitat.

Comença així una nova etapa, de més estabilitat professional perquè ja érem membres del personal numerari, etapa guiada pel mateix afany de recerca i de profund compromís amb la docència. Les seves minucioses, innovadores i erudites publicacions en revistes especialitzades de prestigi en són testimonis, sobretot de tema fitonímic i de lingüística indoeuropea i comparada. I, alhora, l'exigent i sàvia direcció de treballs de recerca, tesines i tesis. Sempre al dia de les novetats científiques de la seva matèria i de matèries afins, amb una aguda visió crítica. Punt de referència per als alumnes i per als col·legues, que teníem en ell una sempre assequible i acurada opinió científica, ben actualitzada, que ens ofería eines valuoses per a les nostres recerques. Lliurat a la docència amb entusiasme i dedicació, els estudiants li reconeixien la seva extraordinària competència i, alhora, l'amabilitat i la disponibilitat permanent. No en va, doncs, i malgrat la dificultat de la matèria, captivà un bon percentatge d'alumnes a iniciar-se més a fons en la recerca de l'indoeuropeu i d'altres temes lingüístics. Interessat per la història i les llengües antigues, va ser també un membre actiu de la branca de la UAB de l'Institut Interuniversitari d'Estudis del Pròxim Orient Antic (IIEPOA). Durant uns quants cursos (entre 1993 i 1998), va participar en els cursets oberts a tots els estudiants de la Facultat organitzats al començament per l'Institut, de la branca de la UAB del qual més endavant fou nomenat director.

En definitiva, aquesta nova etapa ha estat la més llarga de totes, fins al curs 2007-2008, intensa i compartida, amb vives inquietuds, que el pas dels anys, i la cura de la pròpia salut, anaren fent més serenes. Nous reptes i nous plans docents, sovint viscuts amb desencís per les mancances i pel finançament insuficient que patien. Cal recordar, a més, el dolor personal intens que sentí arran de les morts properes, com ho fou la pèrdua de la seva tia, que convivia amb la família i que considerava una segona mare, però, sobretot, arran de la mort de la mare i, també, d'algunes persones amigues molt estimades i, més encara, admirades (com ho era, per a ell i per a molts, la Rosa Planet), pocs anys després.

Al final de 2008, va iniciar l'etapa de la jubilació, la darrera i malauradament molt curta, perquè no arribà als quatre anys (ens deixà a Barcelona, el 3 d'agost de 2012). Manguérem el contacte, amb molta freqüència, ara fora de la universitat.

Foren per a ell uns anys molt tranquils, alleugerit després de tant de temps de dedicació intensa a la recerca i a la docència. Amb un altre ritme, tanmateix, continuà amb nombroses de les seves inquietuds, que l'havien acompanyat tota la vida, com indicàvem al principi: la lingüística i moltes llengües concretes, a més d'altres matèries que ja hem anat recordant. A més a més, l'acompanyaren com sempre la literatura i el seu gran interès per les qüestions socials i religioses.

En tinc molts records inoblidables, de llargues converses, compartint interessos i inquietuds, on les dissensions que hi teníem eren escasses, gairebé inexistent. Records alhora de complicitat i de confiança absoluta mai traïda. Entre d'altres, de vegades, empenquèrem junts, amb alguns altres companys, accions solidàries en el context intern universitari, intentant evitar certes actuacions col·lectives envers algun col·lega que havia de quedar marginat, perquè ho consideràvem inadequat o injust. Ell s'hi implicava de manera molt convençuda, tan sensible com era a la injustícia. D'altra banda, també col·laboràrem moltes vegades científicament i ens ajudàvem mútuament en les nostres matèries, al capdavant complementàries, el seu indoeuropeu i la meua filologia grega i hebrea, sens dubte més sovint ell a mi que no pas a l'inrevés, ja que era, com ja he recordat, un mestre en el coneixement de les diverses llengües, sobretot indoeuropees però també afroasiàtiques i d'altres, i un gran expert en lingüística comparada. L'amistat, el profund reconeixement i el respecte mutu són una experiència inesborrable del nostre perllongat tracte personal i professional. Molt bona persona, exigent i alhora comprensiu, generós humanament i científicament, senzill i humil (potser massa, perquè mai no faltava qui se'n podia aprofitar). Perfeccionista en la feina, sovint potser en excés. Una pèrdua insubstituïble. El tenim sempre molt present els qui gaudírem de la sort de conèixer-lo i de compartir-ne l'amistat. Entre d'altres, crec que ell voldria que esmentés aquí el professor Pepe Martínez, amb qui l'uní una amistat llarga i sentida (i de qui em consta que assumeix el to i el contingut d'aquesta nota, cosa que em complau i que em corrobora l'àmplia confluència d'aquests records). Però n'hi ha molts més que també comparteixen amb nosaltres molts records personals d'en Pepe, ben vius, companys i amics que tanmateix ara podria, llargament, anomenar.

I acabo amb una sòlida esperança: ben segur que el seu Jesús del sermó de la muntanya l'haurà acollit entre els justos, com un dels seus amics, entre els μακάριοι οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσιν τὴν γῆν: «els afables i mansuets, benaventurats, perquè ells heretaran la terra» (Mt 5,5).